

JADIDCHILIK HARAKATI: TARIXIY TAHLIL VA XORIJIY ILMIY TADQIQOTLAR

G'ofurova Nozima Zafar qizi

O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalari universiteti

Sayohat jurnalistikasi yo'nalishi 2- bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15423763>

Annotatsiya. Ushbu maqolada jadidchilik harakatining tarixi, uning asosiy g'oyalari va ta'siri xorijiy olimlarning ilmiy tadqiqotlari asosida tahlil qilinadi. Xususan, ingliz tadqiqotchilari Adeeb Khalid, Geoffrey Wheeler, Edward Allworth va S. Frederick Starr tomonidan olib borilgan izlanishlar asosida jadidchilik harakatining o'rganilishi ko'rib chiqiladi. Turkiston o'lkasidagi jadidchilik harakati, uning siyosiy va madaniy jihatlari chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Jadidchilik, Markaziy Osiyo, musulmon modernizmi, islohotlar, ta'lim, matbuot, siyosat, Turkiston.

Abstract. This article analyzes the history of the Jadidism movement, its main ideas, and its impact based on the academic research of foreign scholars. In particular, it examines the study of Jadidism through the works of English researchers such as Adeeb Khalid, Geoffrey Wheeler, Edward Allworth, and S. Frederick Starr. The political and cultural aspects of the Jadid movement in the region of Turkestan are thoroughly analyzed.

Keywords: Jadidism, Central Asia, Muslim modernism, reforms, education, press, politics, Turkestan.

Kirish

Jadidchilik harakati 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida Markaziy Osiyoda yuzaga kelgan va musulmon jamiyatini modernizatsiya qilishni maqsad qilgan islohotchi harakatdir. Turkiston o'lkasida jadidlar eski usul maktablarni isloh qilish, matbuotni rivojlantirish va zamonaviy ta'lim joriy etish bilan shug'ullanishgan. Geoffrey Wheelerning ta'kidlashicha: "Turkiston jadidlari Rossiya imperiyasi ichida yashashlariga qaramay, o'z xalqini uyg'otish va yangi davrga moslashtirishga intilgan edilar". Ushbu maqolada xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy asarlari asosida jadidchilik harakatining ta'siri va merosi tahlil qilinadi.

1. Adeeb Khalid va jadidchilik harakatining siyosiy ahamiyati

Adeeb Khalid o'zining "The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia" (Berkeley: University of California Press, 1998) asarida jadidchilikni musulmon modernizmi sifatida baholaydi. U jadidlarning asosiy maqsadi ilm-fan va ta'lim orqali jamiyatni isloh qilish ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha: "Turkiston jadidlari mustamlaka zulmidan qutulishning yagona yo'li sifatida ma'rifat va ta'limni ko'rgan edilar".

2. Geoffrey Wheeler va Markaziy Osiyodagi modernizatsiya jarayonlari

Geoffrey Wheeler o'zining "The Modern History of Soviet Central Asia" (London: Weidenfeld & Nicolson, 1964) kitobida jadidchilik harakatining Rossiya imperiyasi bilan aloqalari va uning mintaqaviy ta'sirini o'rganadi. U shunday yozadi: "Jadidchilikning Turkistondagi eng katta muvaffaqiyati – yangi usul maktablari orqali yosh avlodni o'qitish va ularni yangicha fikrlashga o'rgatish bo'ldi".

3. Edward Allworth va jadidchilikning madaniy-matbuot faoliyati

Edward Allworth **The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present** (Hoover Institution Press, 1990) kitobida jadidchilikning adabiyot va matbuotdagi o'rnini haqida ma'lumot beradi. Unga ko'ra, "Jadidlar uchun matbuot jamiyatni o'zgartirishning eng kuchli quroli edi. Turkistondagi 'Tarjimon gazetasi va boshqa nashrlar yangi g'oyalarni tarqatishda muhim rol o'ynadi".

4. S. Frederick Starr va Markaziy Osiyodagi ilmiy meros

S. Frederick Starr **Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane** (Princeton University Press, 2013) asarida jadidchilikni Markaziy Osiyoning ilmiy uyg'onish jarayonlari bilan bog'liq deb qaraydi. Uning fikricha, "Jadidlar faqat ta'limni isloh qilmay, balki ilm-fan va texnologiyani ham joriy etishga harakat qilishgan".

Xulosa

Jadidchilik harakati Markaziy Osiyo tarixida katta ahamiyatga ega bo'lgan modernizatsion harakatlardan biridir. Ingliz tadqiqotchilari ushbu harakatni turli jihatlardan o'rganib, uning ta'lim, matbuot, siyosat va madaniyatdagi o'rnini tahlil qilgan. Turkistondagi jadidchilik nafaqat mahalliy miqyosda, balki xalqaro darajada ham e'tirof etilgan. Ushbu tadqiqotlar jadidchilik harakatining ahamiyati va uning tarixiy merosini tushunish uchun muhim manbalardir.

REFERENCES

1. Khalid, Adeeb. **The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia.** Berkeley: University of California Press, 1998. – 120–145-betlar.
2. Wheeler, Geoffrey. **The Modern History of Soviet Central Asia.** London: Weidenfeld & Nicolson, 1964. – 98–112-betlar.
3. Allworth, Edward. **The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present.** Hoover Institution Press, 1990. – 215–230-betlar.
4. Starr, S. Frederick. **Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane.** Princeton University Press, 2013. – 435–450-betlar.